

КИБЕРМАКОН

А СОДИР ЭТИЛАЁТГАН КИБЕР ФИРИБГАРЛИК ЖИНОЯТЛАРИНИ ОЛДИНИ ОЛИШ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЧОРА ТАДБИРЛАРИ

Жамолиддинов Рахматилла Бахтиёр ўғли

*Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси кундузги таълим 3-ўқув
курси 317-гуруҳ курсанти rahmatillajamoliddinov712@gmail.com*

Қосимов Аълохўжа Акбархон ўғли

*Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси кундузги таълим 3-ўқув
курси 317-гуруҳ курсанти qosimovaloxoja@gmail.com*

Қаххоров Салмонбек Эгамберди ўғли

*Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги
Академияси кундузги таълим 3-ўқув курси 317-гуруҳ курсанти*

Аннотация: Ушбу мақолада замонавий дунёда учрайдиган глобал таҳдид ва киберхавфсизлик муаммоси атрофлича ўрганилган. Ушбу мақолада киберхавфсизлик, компьютер хавфсизлиги, транзакция хавфсизлиги, маълумотлар ҳимояси, шахсий маълумотлар хавфсизлиги, интернет тармоғи хавфсизлиги ва ҳаттоки ҳар қандай сигнал узатувчи қурилмалар хавфсизлиги тушунчалари мазмунига аниқлик киритилган. Муаллиф кибержиноятлар, кибермакондаги ҳуқуқбузарликлар, компьютер тармоқларини бузиш, зарарли дастурлар ва вируслар тарқалишининг асосий сабабларини ўрганиш, уларнинг таъсирини минималлаштириш бўйича тегишли механизмлар ва давлат сиёсатини янада ривожлантириш муҳим деб ҳисоблайди. Кибержиноятларга қарши курашиш бўйича профилактик ва шошилинч чора-тадбирларни таъминлаш учун кибердавлатлар ўртасида халқаро ҳамкорлик ва ўзаро ҳамкорликни кенгайтириш зарурлиги алоҳида қайд этади.

Калит сўзлар: Киберхавфсизлик, киберхавфсизлик тизимини ҳимоя қилиш, киберкосмик тизимнинг ишончилиги, интернет тармоқ инфратузилмаларининг самарадорлиги, кибержосуслик, ахборот урушлари.

Аннотация: В данной статье всесторонне изучены глобальная угроза и проблема кибербезопасности в современном мире. В данной статье содержание понятий кибербезопасность, компьютерная безопасность, безопасность транзакций, защита данных, безопасность персональных данных, безопасность интернет-сети и даже выясняется безопасность любых сигнализационных устройств. считает важным изучение основных причин распространения преступлений, взломов компьютерных сетей, вредоносных программ и вирусов, а также дальнейшую разработку соответствующих механизмов и государственной политики для минимизации их воздействия. Подчеркивает необходимость расширения международного сотрудничества и взаимного сотрудничества между кибергосударствами для обеспечения превентивных и неотложных мер по борьбе с киберпреступностью

Ключевые слова: *Кибербезопасность, защита системы кибербезопасности, надёжность системы киберпространства, эффективность инфраструктур и интернет-сети, кибершпионаж, информационные войны.*

Замонавий дунёда ахборот жамият таракқиётининг энг муҳим таркибий қисмига айланди десак асло муболаға бўлмайди. Жамиятнинг ахборот жамиятига айланиши шуни англатадики, ҳар қандай шахсий маълумот аҳамиятли бўлиб бормоқда. Айни пайтда маълумот энг муҳим қадриятлардан бири сифатида тан олинган, шунга кўра, унинг ҳимояси уни қабул қилиш ва этказишдан кам бўлмаган муҳим фаолиятдир. Масалан, Араб баҳори деб аталмиш инқилобий воқеалар оммавий ахборот воситалари ва сиёсий нутқдаги ахборот-коммуникатсия технологияларининг роли билан узвий боғлиқ бўлиб чиқди.

Мисли кўрилмаган ахборот тарқатиш тезлиги Интернет (асосан ижтимоий тармоқлар орқали) яширинишни истаган режимларга қарши ҳаракатлари халқаро миқёсдаги репрессив ҳаракатлари жамоатчилик ва ахборот урушини олиб бориш бўйича этарли маҳоратга эга бўлмаган. Ҳозирги вақтда глобаллашув тенденциялари ва у олиб келадиган муаммолари кучаймоқда. Бундай шароитда трансмиллий кибержиноятларга қарши курашишда барчанинг иштирок этиш масаласи глобал қонун устуворлигининг салбий оқибатларига барҳам беради.

Кибержиноятчилик муаммосининг глобал моҳиятини тушуниш жуда муҳимдир. Шундай қилиб, ҳозирда киберхужумлар нафақат хусусий шахсларнинг ишини фалаж қилмоқда балки дунёдаги тузилмаларни ҳам, ушбу турдаги хужумлардан ҳимояланишни амалга оширадигандавлат органлари ҳам, давлат ҳам йўқ.

Эҳтимол кибер таҳдид манбалари нафақат хакерлар ёки уларнинг гуруҳлари, балки алоҳида давлатлар, террористик, жиноий гуруҳлар ҳам ҳисобланади. Кибержиноятларга қарши курашишда курашиш воситалари ва усуллари ишлаб чиқишда жиноятнинг латентликдаражасидан хабардор бўлиши керак. Мутахассислар тахминига кўра “компьютер жиноятнинг латентлиги АҚШда 80% га, Буюк Британияда - 85% га, Германияда - 75% га, Россияда - 90%га кўпроқдир

Сймантес Сесуритй халқаро киберхавфсизлик хизмати маълумотларига кўра, “ҳар сонияда” дунё бўйлаб 12 киши киберхужумга учрайди ва дунёда ҳар йили тахминан 556 млн кибержиноятлар содир этилади ва бунинг натижасида 100 миллиардАҚШ доллардан зиёд зарар этказилади. Масалан, Қўшма Штатларда, аллақачон фаолият кўрсатаётган Миллий киберхавфсизлик маркази билан бир қаторда Қуролли Кучлар Бирлашган Кибер Қўмондонлиги ҳарбий ҳаракатларни амалга ошириш пайтида Пентагон тузилмалари тегишли ёрдамни тақдим этади. Бу глобал миқёсда барчанинг саъй-ҳаракатларини мувофиқлаштириб боради. Фуқаролик федерал институтлари ва шунга ўхшаш дастурий таъминот билан ўзаро алоқададир

Шу билан бирга, ушбу ташкилотлар қисман назорат қилинадиган бўлимлардир, чунки «лий назорат қилувчи тузилма “Кенгашдир”. Миллий хавфсизлик масъулият соҳасидаги кўмиталар ахборот стратегиясини амалга оширишни ўз ичига олади.

Киберқурол дастурлари Буюк Британияда расмийларнинг кибер космосдан келиб чиқадиган таҳдидларга қарши туриш қобилиятини таъминлашда амалга оширилади

Австралияда электрон почта хавфсизлигини мувофиқлаштириш гуруҳи ташкил этилган бўлиб, ушбу гуруҳнинг асосий вазифаси ҳам давлат, ҳам хусусий сектор учун операцион маконни ишончли ҳимояэлектрон тизим яратишдир

Кибержиноятларнинг олдини олиш бўйича тадбирлар нафақат алоҳида давлатлар томонидан амалга оширилади, балки уларнинг блоклари, хусусан НАТО томонидан амалга оширилиб келинмоқда.

Шундай қилиб, сўнгги йилларда қабул қилинган барча блок-йўриқ ҳужжатларида акс эттирилгани ушбу муаммонинг аҳамияти кўрсатиб беради. Стратегик жиҳатдан биринчи марта НАТО концепсиясида альянс фаолиятида қоидалар киритилган бўлиб ҳарбий соҳанинг янги йўналиши сифатида кибер майдон пайдо бўлган

Кибержиноятчиликка қарши Будапешт конвенсияси 2001 йил 23-ноябрь, Интернет ва компьютер жинояти (кибержиноят)ларни уйғунлаштириш орқали миллий қонунлар, тергов усулларини такомиллаштириш ва халқлар ўртасидаги ҳамкорликни ошириш юзасидан имзоланган.

Конвенсия ва унинг изоҳли маърузаси Европа Кенгаши Вазирлар қўмитаси 2001 йил 8-ноябрдаги 109-сессиясида имзоланган учун Будапештда очилган ва 2001 йил 23-ноябрда кучга кирган. 2023 йил сентябрь ойига қадар 64 давлат ушбу конвенсияни ратификация қилди, яна тўртта давлат конвенсияни имзолади, аммо уни тасдиқламади.

У кучга киргандан буён Бразилия ва Ҳиндистон каби муҳим давлатлар Конвенсияни ишлаб чиқишда қатнашмаганликлари сабабли қабул қилишдан бош тортдилар. Бу кибержиноятчиликни тартибга солувчи биринчи кўп томонлама ҳуқуқий мажбурий воситадир. 2018 йилдан бошлаб, Ҳиндистон кибержиноятчилик кучайганидан кейин Конвенсиядаги позисиясини қайта кўриб чиқмоқда, аммо чет эл агентликлари билан маълумот алмашиш хавотирлари уни ратификация қилишдан сақлаб қолмоқда.

2006 йил 1 мартда Кибержиноятчилик тўғрисидаги конвенсияга қўшимча протокол кучга кирди. Қўшимча протоколни ратификация қилган давлатлар ирқчи ва ксенофобик компьютер тизимлари орқали материал, шунингдек, ирқчилик ёки ксенофобия томонидан таҳдид ва ҳақораттарқатишни жиноий жавобгарликка тортишлари шартлиги белгиланди.

Конвенсия Интернет ва бошқа компьютер тармоқлари орқали содир этилган жиноятлар бўйича биринчи халқаро шартномадир, хусусан муаллифлик ҳуқуқининг бузилиши, компьютер билан боғлиқ фирибгарлик, болалар порнографияси, таҳдид жиноятларива тармоқ хавфсизлиги жиноятлариги ўз ичига олади.

Шунингдек, у компьютер тармоқларини қидириш ва қонуний ушлашга доир қатор ваколатлар ва процедураларни ўз ичига олади. Унинг муқаддимасида келтирилган асосий мақсади жамиятни ҳимоя қилишга қаратилган умумий жиноят сиёсатини олиб боришдир. Шунингдек, кибержиноятларгадоир тегишли қонунларни

қабул қилиш ва жорий этиш орқали халқаро ҳамкорликни тарғиб этади. Конвенсия асосан қуйидагиларга қаратилган:

♣ Кибержиноятчилик соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар ва улар билан боғлиқ қоидаларни ички жиноят моддий-ҳуқуқий элементларини уйғунлаштириш

♣ Ички жиноят-протсессуал қонунчилигини тергов қилиш ва жиноий жавобгарликка тортиш учун зарур бўлган ваколатларни, шунингдек, электрон тизимда бўлган компьютер тизими ёки далиллар ёрдамида содир этилган бошқа ҳуқуқбузарликларни таъминлаш.

♣ Халқаро ҳамкорликнинг тезкор ва самарали режимини ўрнатиш Конвенсия томонидан қуйидаги ҳуқуқбузарликлар белгиланган: ноқонуний кириш, ноқонуний йўл билан тутиш, маълумотларга аралashiш, тизимга аралashiш, қурилмалардан нотўғри фойдаланиш, компьютер билан боғлиқ қалбакилаштириш, компьютер билан боғлиқ фирибгарлик, болалар порнографиясига муаллифлик ҳуқуқи ва қўшни ҳуқуқлар билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлардир.

Шу билан бир қаторда 2014 йилда Африка Иттифоқининг Киберхавфсизлик ва шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги конвенсиясида кибержиноятлани тергов қилишда Африка давлатларининг ўзаро ианфаатли ҳамкорлиги масалалари кўриб ўтилган.

Хусусан, унда назарда тутилишича конвенсия иштирокчиларининг кибермаконда ҳуқуқ ва эркинликлари кафолатланиши белгиланиб қўйилган.

Дарҳақиқат, кўришимиз мумкинки бутун дунё ушбу турдаги жиноятларга курашаётган бир даврда МДХ мамлакатлари ҳам бундан четда турмади. 2018 йил 28 сентябрь кибержиноятларни тергов қилишда ҳамкорлик қилиш масаласини тартибга солувчи ихтисослаштирилган ҳужжатлардан бири ҳисобланмиш Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигига аъзо давлатлар ўртасида ахборот технологиялари соҳасида жиноятларга қарши курашиш бўйича Битим имзоланди. Озарбайжон Республикаси, Арманистон Республикаси, Беларусия, Қозоғистон, Қирғизистон Республикаси, Россия Федератсияси, Молдова Республикаси, Тожикистон, Туркменистон, Ўзбекистон ва Украина ушбу Битим қатнашчиларидир. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 13.02.2019 йилдаги ПҚ-4188-сонли қарори билан 2018 йил 28 сентябрда МДХ давлатлари раҳбарлари кенгашининг мажлисида имзоланган Мустақил Давлат лар Ҳамдўстлигига аъзо давлатлар ўртасида ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятларга қарши курашиш соҳасида ҳамкорлик тўғрисидаги Битимни тасдиқлади. Ушбу Битимни амалга ошириш бўйича ваколатли орган ларсифатида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Давлат хавфсизлик хизмати ва Ахборотлаштириш ва телекоммуникатсиялар соҳасида назорат бўйича давлат инспекцияси белгиланди. Ушбу ҳужжат доирасида, ахборот технологиялари соҳасида қуйидаги ҳаракатларни (агар улар қасддан қилинган бўлса) тергов қилишда Битимга қўшилган давлатлар билан ҳамкорлик қилиш мумкин:

а) ахборотни йўқ қилиш, блокировка қилиш, ўзгартириш ёки нусхалаш, ахборот (компьютер) тизимининг ишлашини қонун билан ҳимояланган компьютер маълумот ларига рухсатсиз кириш орқали халақит бериш;

б) зарар келтирувчи дастур ларни яратиш, фойдаланиш ёки тарқатиш;

в) компьютер тизимидан фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлган шахс томонидан қонун билан қўриқладиган компьютер маълумот ларини йўқ қилишга, блокировка қилишга ёки ўзгартиришга олиб келадиган қоида ларнинг бузилиши, агар бу хатти-ҳаракат лар жиддий зарар ёки жиддий оқибат ларга олиб келган бўлса;

г) компьютер оммавий ахборот восита ларида сақладиган ёки маълумот лар тармоқ лари орқали узатиладиган компьютер тизимида ишлов берилган маълумотни ўзгартириш ёки компьютер тизимига нотўғри маълумотлар киритиш орқали мулкни ўғирлаш;

д) қонун билан ҳимояланган компьютер маълумотларига рухсатсиз кириш билан;

е) порнографик материаллар ёки вояга етмаган шахс тасвирланган порнографик хусусиятга эга объект ларни “Интернет” ахборот-телекоммуникатсия тармоғидан ёки бошқа электр алоқа каналларидан фойдаланган ҳолда тарқатиш;

ж) хавфсиз компьютер тизими ёки тармоғига рухсатсиз кира олиш учун маркетинг ёки махсус дастурий ёки аппарат восита ларини сотиш учун ишлаб чиқариш;

з) муаллифлик ҳуқуқига эга бўлган компьютер тизим лари ва маълумот лар база лари учун дастурий таъминотдан ноқонуний фойдаланиш, Шунингдек, муаллифлик ҳуқуқини ўзлаштириш, башарти бу ҳаракат жиддий зарар етказган бўлса;

э) “Интернет” ахборот-телекоммуникатсия тармоғи ёки бошқа электр алоқа каналлари ёрдамида белгиланган тартибда экстремистик деб тан олинган ёки террорчилик фаолиятини ёки терроризмни оқлашга қаратилган материал-ларни тарқатиш”.

Биз баъзи сабабларни санаб ўтдик:

1. **Компьютерларга кириш осон** - технология мураккаб бўлгани учун компьютер ни вируслар ва хакерлардан ҳимоя қилиш жуда қийин бўлди. Компьютер тизимини рухсатсиз киришдан ҳимоя қилсак, хакерлик қилишнинг жуда кўп имкониятлари мавжуд. Хакерлар биометрик тизимларни осонгина чалғитиши мумкин бўлган кириш кодлари, ретинал тасвирлар, илғор овоз ёзиш мосламалари ва бошқаларни ўғирлаши мумкин ва хавфсизлик деворларидан қочиб, кўплаб хавфсизлик тизимларидан ўтиш учун ишлатилиши мумкин.

2. **Компьютер маълумотларини нисбатан кичик майдонда сақлаш учун ўлчам** - Компьютер жуда кичик майдонда маълумотларни сақлашнинг ўзига хос хусусиятига эга. Шу сабабли, одамлар бошқа ҳар қандай хотирадан маълумотларни осонгина ўғирлашлари мумкин ва бундан ўз мақсадлари учун фойдаланмоқдалар.

3. **Коднинг мураккаблиги** - компьютер лар оператсион тизимларда ишлаши мумкин ва бу оператсион тизимлар миллионлаб кодлар билан дастурлаштирилган. Кодда хатолар бўлиши мумкин. Инсон мияси нуқсонли бўлиб, улар ҳар қандай

босқичда хато қилишлари мумкин. Кибер-жиноятчилар ушбу бўшлиқлардан фойдаланадилар.

4. **Фойдаланувчининг бепарволиги** - Инсон ҳар доим нарсаларни эътиборсиз қолдиради. Шундай қилиб, агар биз компьютер тизимимизни ҳимоя қилишда бепарволик қилсак, бу кибер жиноятчини компьютер тизимига кириш ва бошқаришга олиб келади.

5. **Далилларнинг йўқолиши** - Хакерлар ҳар доим ҳар қандай далилларни, яъни ҳужум билан боғлиқ журнал маълумотларини тозалашга ишонч ҳосил қилишади. Шундай қилиб, далилларни йўқотиш ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларини кибер жиноятни тергов қилишдан ташқарига чиқишга имкон бермайдиган аниқ муаммога айланди.

Интернетдан фойдаланадиган ҳар бир киши баъзи асосий эҳтиёт чораларини кўриши керак. Бу эрда сиз ўзингизни турли хил кибержиноятлардан ҳимоя қилиш учун фойдаланишингиз мумкин бўлган **11 та маслаҳат**:

1. **Тўлиқ хизматдан фойдаланинг Интернет хавфсизлиги тўплами**

каби ишончли хавфсизлик дастурларини кўриб чиқиш яхши фикр. ЛифеЛоск Селест билан Нортон 360, бу сизнинг қурилмаларингиз, онлайн махфийлигингиз ва шахсингизни бир вақтда ҳимоя қилади ҳамда интернетга кирганингизда шахсий ва молиявий маълумотларингизни ҳимоя қилишга ёрдам беради.

2. **Кучли пароллардан фойдаланинг**

Турли сайтларда паролларингизни такрорламанг ва паролларингизни мунтазам равишда ўзгартиринг. Уларни мураккаб ҳолга келтиринг. Бу камида 10 та ҳарф, рақамлар ва белгилар комбинатсиясидан фойдаланишни англадади. А паролбошқарув иловаси паролларингизни қулфланган ҳолда сақлашга ёрдам беради.

3. **Ўзингизни сақланг дастурий таъминот янгиланди**

Бу, айниқса, операцион тизимларингиз ва интернет хавфсизлиги дастурлари учун жуда муҳимдир. Кибержиноятчилар кўпинча тизимингизга кириш учун дастурий таъминотингизда маълум эксплуатациялар ёки камчиликлардан фойдаланадилар. Ушбу эксплуатация ва камчиликларни тузатиш сизнинг кибержиноят нишонига айланиш эҳтимолини камайтириши мумкин.

4. **Ижтимоий медиа созламаларингизни бошқаринг**

Шахсий ва шахсий маълумотларингизни ёпиқ ҳолда сақланг. Ижтимоий муҳандисликкибержиноятчилар кўпинча шахсий маълумотларингизни бир нечта маълумотлар нуқталари билан олишлари мумкин, шунинг учун сиз қанчалик кам оммага баҳам кўрсангиз, шунча яхши бўлади. Мисол учун, агар сиз уй ҳайвонингизнинг исмини ёзсангиз ёки онангизнинг қизлик фамилиясини ошкор қилсангиз, иккита умумий хавфсизлик саволига жавоб топишингиз мумкин.

5. **Уй тармоғингизни мустаҳкамланг**

Кучли шифрлаш пароли ва виртуал хусусий тармоқдан бошлаш яхши фикр. ВПН қурилмангиздан чиқадиган барча трафикни белгиланган жойга етгунча шифрлайди. Агар кибержиноятчилар сизнинг алоқа линиянгизни бузишга муваффақ бўлишса, улар

шифрланган маълумотлардан бошқа ҳеч нарсани тутиб олмайдилар. Кутубхонада, кафедра, меҳмонхонада ёки аэропортда бўладими, жамоат Wi-Fi тармоғига уланганингизда VPN-дан фойдаланиш яхши фикр.

6. Фарзандларингиз билан интернет ҳақида суҳбатлашинг

Сиз болаларингизга алоқа каналларини ўчирмасдан Интернетдан мақбул фойдаланишни ўргатишингиз мумкин. Агар улар ҳар қандай онлайн таъқиб, таъқиб ёки зўравонликка дучор бўлишса, улар сизга келишлари мумкинлигини билишларига ишонч ҳосил қилинг.

7. Катта хавфсизлик бузилишларидан хабардор бўлинг

Агар сиз савдогар билан ишлаётган бўлсангиз ёки хавфсизлик бузилганлиги сабабли веб-сайтда ҳисоб қайдномангиз бўлса, хакерлар қандай маълумотларга кирганлигини билиб олинг ва паролингизни дарҳол ўзгартиринг.

8. Ўзингизни шахсингизни ўғирлашдан ҳимоя қилиш учун чоралар кўринг

Шахсни ўғирлаш, кимдир сизнинг шахсий маълумотларингизни фирибгарлик ёки алдаш йўли билан нотўғри қўлга киритганда содир бўлади, бу одатда иқтисодий фойда олиш учун. Қандай? Масалан, интернет орқали шахсий маълумотларингизни беришга алданиб қолишингиз мумкин ёки ўғри ҳисоб маълумотларига кириш учун почтангизни ўғирлаши мумкин. Шунинг учун шахсий маълумотларингизни ҳимоя қилиш муҳимдир. VSHT — виртуал шахсий тармоқнинг қисқартмаси — сиз онлайн юборган ва қабул қилган маълумотларни ҳимоя қилишга ёрдам беради, айниқса умумий Wifi тармоғида интернетга киришда.

9. Билингки, шахсни ўғирлаш ҳамма жойда содир бўлиши мумкин

Саёҳат пайтида ҳам шахсиятингизни қандай ҳимоя қилишни билиш ақлли. Жиноятчилар сизнинг шахсий маълумотларингизни йўлда олишига йўл қўймаслик учун кўп нарсаларни қилишингиз мумкин. Буларга саёҳат режаларингизни ижтимоий тармоқлардан ташқарида сақлаш ва меҳмонхонангизнинг Wi-Fi тармоғи орқали интернетга киришда VPN дан фойдаланиш киради.

10. Болаларни кузатиб боринг

Фарзандларингиз билан интернет ҳақида гаплашмоқчи бўлганингиз каби, сиз ҳам уларни шахсий маълумотни ўғирлашдан ҳимоя қилишни хоҳлайсиз. Шахсий маълумотлар ўғрилари кўпинча болаларни нишонга олишади, чунки уларнинг ижтимоий суғурта рақами ва кредит тарихи кўпинча тоза варақни ифодалайди. Фарзандингизнинг шахсий маълумотларини баҳам кўришда эҳтиёт бўлиш орқали сиз шахсни ўғирлашдан ҳимоя қилишингиз мумкин. Фарзандингизнинг шахси бузилганлигини кўрсатиши мумкин бўлган нимага эътибор бериш кераклигини билиш ҳам оқилона.

11. Агар қурбон бўлсангиз, нима қилиш кераклигини билинг

Агар сиз кибержиноят қурбони бўлган деб ҳисобласангиз, маҳаллий политсияни ва баъзи ҳолларда ФҚБ ва политсияни огоҳлантиришингиз керак. Федерал савдо комиссияси. Бу жиноят аҳамиятсиз бўлиб туюлса ҳам муҳимдир. Сизнинг ҳисоботингиз расмийларга терговларида ёрдам бериши ёки келажақда

жиноятчиларнинг бошқа одамларнинг манфаатларидан фойдаланишига тўсқинлик қилиши мумкин. Агар сиз кибержиноятчилар сизнинг шахсингизни ўғирлаган деб ҳисобласангиз. Булар сиз кўриб чиқишингиз керак бўлган қадамлар қаторига киради.

- Фирибгарлик содир бўлганлигини билган компаниялар ва банкларга мурожаат қилинг.

- Фирибгарлик ҳақида огоҳлантиришларни жойлаштиринг ва кредит ҳисоботларини олинг.

- ИИВ, ДХХ ёки бошқа давлат органларга шахсни ўғирлаш ҳақида хабар беринг.

Кибер - жиноятчиликнинг олдини олиш - ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ташкилотлар, ахборот технологиялари саноати, ахборот хавфсизлиги ташкилотлари, интернет компаниялари ва молия институтлари ўртасида кўп қиррали давлат-хусусий ҳамкорликни йўлга қўйинг. Ҳақиқий дунёдан узоқда, кибер жиноятчилар устунлик ёки ҳокимият учун бир-бири билан курашмайди. Аксинча, улар ўзларининг қобилиятларини ошириш учун ўз вазифаларини биргаликда бажарадилар ва ҳатто бир-бирларига янги имкониятлар билан ёрдам беришлари мумкин. Шу сабабли, жиноятга қарши курашнинг мунтазам усулларидан ушбу кибержиноятчиларга қарши фойдаланиш мумкин эмас.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР Хулоса қилиб шуни айтишимиз мумкинки, ушбу соҳадаги халқаро ҳамкорлик турли хил жараёнларни яратишни ўз ичига олади. Халқаро ташкилотлар асосий мақсад сифатида уюшган жиний тармоқлар фаолиятига барҳам беришни олий мақсад сифатида белгилаб олишлари зарурдир. Фикримиз яқунида таклиф сифатида шуни айтишимиз мумкинки, кибержиноятчиликка қарши курашиш тартибини тартибга солувчи ягона глобал ҳужжат ишлаб чиқилмаган бўлиб, кибер космосдаги субъектларнинг ҳаракатларини қонуний тартибга солиш, кибержиноятчиликка қарши курашиш чораларини саёзликча қолмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. <https://www.lex.uz/>
2. <https://interonconf.org/index.php/usa/article/view/3979>
3. <https://cyberleninka.org/>
4. <https://www.in-academy.uz/index.php/zdift/article/view/18676>
5. <https://universalpublishings.com/index.php/jusr/article/view/555/1072>
6. Каршиев У. Х. и др. ZAMONAVIY ICHKI ISHLAR ORGANI HODIMLARIDA SHET TILLARINI O'RNI VA AHAMIYATI //INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. – 2023. – Т. 3. – №. 29. – С. 493-500.
7. Baxtiyor o'g'li, Jamoliddinov Raxmatilla. "O 'ZBEKISTONDA REFERENDUM O 'TKAZISHINING AKTUALLIGI." *Journal of Universal Science Research* 1.4 (2023): 564-567.
8. Jamoliddinov, Raxmatilla, and Maftuna Sulstonova. "ПОТЕНЦИАЛ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ОБЩЕСТВЕННОЙ

БЕЗОПАСНОСТИ И УМЕНЬШЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ." *Наука и технология в современном мире* 2.18 (2023): 4-11.

9. [http:// akadmvd.uz](http://akadmvd.uz) (Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси);